

taklık sermayesinin birbirine eşit bölümlere ayrılmış parçasından her birinin karşılığı olmak üzere yasada gösterilen özelliklere uygun biçimde düzenlenmiş değerli belgelere hisse / pay senedi denilir. Makbuz senedi, nakliye senedi, varant ve konsimento gibi eşya üzerindeki çeşitli hakları temsil eden senetler emtia senetleri diye anılır. Para, hisse ve emtia senetleri gibi kendilerinde mündemiç hakkın senede bağlı olduğu, ondan ayrı olarak ileri sürülemediği ve başkasına da devredilemediği senetlere kıymetli evrak denilmektedir (Yılmaz, s. 26, 468, 692). Bu tür kıymetli evrakın alınıp satıldığı menkul kıymetler borsası günümüzde ekonomik faaliyetlerin cereyan ettiği en önemli zeminlerden biridir.

Türk ticaret hukukunda menkul kıymetler, belgede yer alan hakkın niteliğine göre alacak senetleri ve ortaklık senetleri şeklinde iki ana gruba ayrılabilir. Bir para borcunu ve alacağını temsil eden tahviller, kâr ve zarar ortaklığı belgeleri, finansman bonoları ve gelir ortaklığı senetleri mahiyeti itibarıyla para ve alacak senetleridir. Buna karşılık malî hakların yanı sıra yönetime katılma gibi hakları da sağlayan ve gerçek bir ortaklık ilişkisi kuran hisse senedi, ortaklık senetleri grubunun tipik örneğidir. Hisse senetleri nama yazılı veya hamiline yazılı şeklinde ikiye ayrılabilir. Öte yandan menkul kıymetlerin, sağladığı gelirin özelliğine göre sabit gelirli ve değişken gelirli senetler şeklinde ikiye ayrılması mümkündür. Tahviller sabit gelirli; hisse senetleri, kâr ve zarar ortaklığı belgeleri, gelir ortaklığı senetleri ise değişken gelirli senetlerdir. Ayrıca günümüzde faizsiz bankacılık esasına göre kurulan finans kurumları ürettikleri alternatif yatırım araçlarını belgeleyen bazı kıymetli evrak türleri için senet kavramını kullanmaktadır.

Günümüz fıkıh âlimlerince, ister devlet ister özel kişi ve şirketler tarafından çıkarılmış olsun, tahvil ve hazine bonusu gibi faizli borç senedi mahiyetindeki kıymetli evrakın alım satımı faizle borç alıp verme niteliğinde olduğundan câiz görülmemekte, dövizde endeksli tahviller ve borç senetleri de bu kapsamda mütalaa edilmektedir. Şirketlere ortaklığı temsil eden hisse senetlerinin ve şirketlerin hem kârına hem zararına ortaklığı ifade eden kâr-zarar ortaklığı belgelerinin ihracı ve alım satımı konusunda ise çoğunluk cevaz yönünde görüş belirtmektedir. Bu âlimlerin dayandıkları gerekçeler şöylece özetlenebilir: His-

se senedi kâr ve zararı ile birlikte şirketin mal varlığına ortaklığı temsil eder; hisse senedinin sağlayacağı hakları ve bu hakların kullanım şeklini ise kanun ve anlaşmalar belirler. Hisse senedine dayalı şirket türü klasik fıkıh doktrininde "mudârebe" adı altında muhab kılınmış olup mudârebede de kâr ve zarara ortak olma esası vardır. Gerekli şer'î şartları taşıyan bir şirkete bu şekilde hisse senedi olarak ortak olmanın cevazında şüphe yoktur. Anonim şirket Batı menşeli olsa da dinin temel ilke ve kurallarından biriyle çatışmadığı sürece ihtiyaç ve kalkınma sonucu ortaya çıkan ve kamu yararına yönelik olan bu nevi gelişmelerden yararlanılmasında dinî bir sakıncanın bulunmadığı açıktır. Çoğunluğu oluşturan âlimler hisse senedi alım satımını kural olarak câiz ve bu yolla elde edilecek kazancı helâl saymakla birlikte şirketin dinen câiz olmayan alanda faaliyet göstermemesi gerektiği kaydına önemle işaret etmekte, anonim şirketlerin işleyişindeki bazı aksaklıklara ve haksızlıklara dikkat çekmekte, itibarî kıymetinden daha düşük bedelle hisse senedi ihracına, imtiyazlı hisse senetlerine, belli mağduriyetlere sebep olmaları açısından itiraz etmektedir. Ancak bazı yazarlar, anonim şirketin ve hisse senedinin tabiatının gereği olmayan bu olumsuz gelişmelerin ve sermaye piyasasını şâibe altında bırakan spekülâtif hareketlerin anonim şirketin ve hisse senedinin cevazını doğrudan etkilemeyeceğini savunur. Hisse senetlerinin ve kâr-zarar ortaklığı belgelerinin ihracı ve alım satımı konusunda olumsuz görüş açıklayanların gerekçeleri ise şöylece özetlenebilir: Batı'dan alınan çağdaş şirketler, özellikle sermaye şirketleri ve bunların çıkarıldığı hisse senetleri Batı'nın kapitalist ve sömürgeci bakış açısını ve değerlerini yansıtmakta, fıkıhın şirketlerle ilgili yerleşik form ve kurallarına uymamakta, hisse senedinin piyasa değeri birçok faktöre bağlı olarak değişmekte ve şirket varlığından ayrılarak müstakil bir kıymet kazanmakta, şirketlerin mal varlığında helâl ve haram, faiz ve gayri meşrû kazanç iç içe bulunmamaktadır.

İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisi'nin girişimiyle 1988 yılında Rabat'ta toplanan Borsa Semineri'nin sonucu bildirisinde ve adı geçen akademinin 1992'de Cidde'de yapılan VII. Dönem Toplantısı'nda hisse senetlerinin kâr ve zarara iştirak etmesi sebebiyle kural olarak helâl olduğu, fakat şer'î hükmünün bunu çıkaran şirketin ticarî işlem ve amaçlarının meşrû oluşuyla yakından ilgili bulun-

duğu belirtilmiştir. Şirketin faiz, içki imali ve ticareti, karaborsacılık, hile, yalan ve aldatma gibi dinen haram vasıtalarla kazanç sağlaması halinde hisse senetlerini alıp satmanın ve bundan gelir elde etmenin haram ve mâsiyete iştirak etmek olduğundan câiz olmayacağı bildirilmiş, esasen faaliyet alanı haram işlemler yapma, dinen yasak hizmet ve mal üretiminde bulunma olmamakla beraber bazı haram işlemlere taraf olması sebebiyle şirketin kârına haram kazanç karışmış olması hallerinde ise pay sahiplerinin bu miktarı yaklaşık olarak hesaplayıp kendisinin hayır ve hasenat niyetiyle olmaksızın ve toplum hakkı olduğu inancı ile hayır yolunda harcaması tavsiye edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Takiyyüddin en-Nebhânî, *en-Nizâmü'l-İktisâdî fi'l-İslâm*, Bağdad 1372/1953, s. 133-144; Ali el-Haffî, *eş-Şerikât fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, [baskı yeri ve tarihi yok], s. 96-97; Mahmûd Şeltût, *el-Fetâvâ*, Beyrut 1403/1983, s. 355; Abdülazîz İzzet el-Hayyât, *eş-Şerikât fi's-ser'ati'l-İslâmiyye ve'l-kânûnî'l-vaz'î*, Beyrut 1408/1987, II, 213-224; Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Ankara 1996, s. 26, 468, 692, 718; M. Sabrî Hârûn, *Ahikâmü'l-esvâkı'l-mâliyye : el-Eshûm ve's-senedât*, Amman 1419/1999, s. 323-328; Lütfü Başöz – Ramazan Çakmakçı, *Hukuk Üsûlû Muhakemeleri Kanunu*, İstanbul 2003, s. 95; Ömer Mustafa Cebr İsmâîl, *Senedâtü'l-mukârâza ve ahikâmühâ fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Amman 1426/2006, s. 231-236; Mohamed A. Elgari Bin Eid, "Towards an Islamic Stock Market", *Journal of Objective Studies*, III/2, Ali-garh 1991, s. 26-34; *Mecelletü Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî*, IV/3, Mekke 1408/1988, s. 1809-1998; a.e., IX/2, Cidde 1417/1996, s. 5-175; a.e., XI/1 (1419/1998), s. 53-430; C. E. Bosworth, "Sanad", *El' Suppl.* (Ing.), s. 703; Ali Bardakoğlu, "Hisse Senedi", *İslâm'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 2006, II, 804-807.

MEHMET BOYNUKALIN

SENETÜ'İ-HÜZN

(سنة الحزن)

Hz. Hatice ile

Ebû Tâlib'in vefat ettiği

nübüvvetin onuncu yılına verilen isim.

Nübüvvetin onuncu yılında Kureysliler'in boykotu kaldırmasından yaklaşık dokuz ay sonra önce Ebû Tâlib, ardından Hz. Hatice üç gün ara ile vefat etti (10 Ramazan / 19 Nisan 620). Kendisine en büyük desteği veren bu iki yakınının ölümü Hz. Peygamber'i son derece üzdü. Kendisine inanan ilk kişi olan Hz. Hatice, İslâmiyet'i tebliğ ederken karşılaştığı bütün sıkıntıları onunla paylaşmış, en zor zamanlarında onu teselli ederek destek vermişti. Amcası Ebû

Tâlib ise kavmine karşı onu korumuş, uğrunda her şeyi göze almakla kalmayıp Ebû Leheb dışındaki Hâşimoğulları'nı da onu korumak için seferber etmiş ve Kureyş arasındaki saygınlığı sayesinde ona fiilî saldırılarda bulunulmasını engellemiştir. Onun ölümünü fırsat bilen müşrikler Resûl-i Ekrem'e yönelik hakaretlerini arttırdılar ve fiilî saldırılarda bulunmaya başladılar. Kaynaklarda Hz. Hatice ve Ebû Tâlib'in vefat ettiği nübüvvetin onuncu yılı "senetü'l-hüzn / âmü'l-hüzn" diye isimlendirilmiştir. Bu ismin doğrudan Resûl-i Ekrem tarafından verildiği de zikredilmektedir (Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, I, 266; Nûreddin el-Halebî, II, 41).

Daha önce, geçtiği yollara veya evinin önüne diken ve pislik atmak yahut onunla alay edip hakaret etmekle yetinen müşrikler, Ebû Tâlib'in vefatından sonra evinden çok az çıkan Hz. Peygamber'e ağır hakaret ve işkenceler yapmaya başladılar. Hatta evinin içine de çeşitli pislikler attılar. Nitekim Resûlullah, amcasının yokluğunu çok çabuk hissettiğini ve müşriklerin kendisine amcasının sağlığında yapamadıkları kötülükleri yaptıklarını söylemiştir (İbn Hişâm, II, 65; İbn Sa'd, I, 164). Bir gün müşrikler Hz. Peygamber'in başına toprak atmış, o da toz toprak içerisinde evine dönmüştü (İbn Hişâm, II, 65). Buna çok üzülerek ağlayan kızlarından birini, "Ağlama kızım! Şüphesiz ki Allah babanı korur" diye teselli etti. Bir başka gün Ebû Cehil'in teşvikiyle Ukbe b. Ebû Muayt, Kâbe'nin yanında namaz kılmakta olan Resûl-i Ekrem'in üzerine secdeye gittiği sırada yeni doğuran devenin etenesini (içi kan ve pislik dolu yavruyu saran zar) attı (Buhârî, "Şalât", 21; "Menâkıbü'l-enşâr", 29). Ukbe, diğer bir günde Abdullah b. Amr b. Âs'ın müşriklerin Hz. Peygamber'e yaptığı en ağır işkence olarak gördüğü saldırıyı yaptı. Kâbe'nin yanında namaz kılarken secdeye vardığı esnada onu elbisesiyle boğmaya kalktı. Bunu gören Hz. Ebû Bekir, "Bir adamı 'Rabbim Allah'tır' dediği için öldürecek misiniz?" diyerek ona engel oldu (Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 5). Kaynaklarda, Resûlullah'ın halalarının Ebû Tâlib'in ölümünden sonra Hâşimoğulları'nın reisi olan kardeşleri Ebû Leheb'den onu himayesine almasını istedikleri, onların ısrarlarına dayanamayan Ebû Leheb'in de kabilecilik adına onun himayesini üstlendiği, ancak arkadaşlarının tahrikiyle ve Hz. Peygamber'in müşrik olarak ölen herkesin cehennemlik olduğunu söylemesine kızıp kısa sü-

re sonra bundan vazgeçtiği bildirilmektedir.

Bu baskılar sebebiyle Mekke'de İslâm'a davet faaliyeti son derece zorlaşmıştı. Bir çıkış yolu arayan Resûl-i Ekrem, davetini diğer bir şehirde yapmaya ve Kureyş müşriklerine karşı başka bir kabilenin yardımını istemeye karar verdi. Tâif'te yaşayan Sakifliler'in İslâm'a gireceğini veya kendisine yardımcı olacağını umuyordu (İbn Hişâm, II, 67; İbn Sa'd, I, 164). Ebû Tâlib ile Hz. Hatice'nin vefatından yaklaşık bir buçuk ay sonra (peygamberliğin onuncu yılı şevval ayı sonları) Zeyd b. Hârise'yi yanına alarak Tâif'e gitti. Tâif'te kaldığı on gün içinde Sakif kabilesinin liderleriyle görüştü ve onları İslâm'a davet etti. Ancak müşriklerden hiçbiri İslâm'ı kabul etmediği gibi onu alaya alıp hakaret ettiler ve ayak takımını peşine takarak onu taşlattılar. Resûlullah'ın ayakları kan içinde kaldı, onu korumaya çalışan Zeyd de birkaç yerinden yaralandı. Tâif'ten çıkmaya çalışan Hz. Peygamber yol üstünde Mekke'ye iki kardeşe ait bir bağa sığınmak zorunda kaldı. Burada, Allah'ın kendisine bir kızgınlığı olmadığı takdirde başına gelen her sıkıntıya katlanmaya hazır olduğunu bildirdiği meşhur duasını yaptı ve mâruz kaldığı sıkıntıları Allah'a arz edip O'ndan yardım diledi. Mekke'ye yaklaştığında şehre girmeyi tehlikeli gördü ve eman müessesesinden yararlanıp Nevfeloğulları liderlerinden Mut'im b. Adî'ye haber göndererek himayesini istedi. Müşrik olmakla birlikte teklifini kabul eden Mut'im'in himayesinde Mekke'ye girdi. Resûl-i Ekrem, müşriklerin baskılarının devam ettiği bu günlerde Allah tarafından isrâ ve mi'râc mucizesiyle teselli edildi. Aynı yılın hac mevsiminde İslâm'ı tebliğ ederken Yesrib'den gelen altı kişi davetini kabul ederek müslüman oldu. Böylece Mekke'de Hz. Peygamber'in ve arkadaşlarının yaşadığı sıkıntı dolu günlerin yakında sona ereceğini gösteren yeni bir kapı açıldı (bk. AKABE BİATLARI).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Kahire 1987, II, 15, 64-67; İbn Sa'd, *et-Taba-kât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, I, 164-165; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 344; Ebû'l-Fidâ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ali Abdüsâtir v.dğr.), Kahire 1408/1988, III, 131-133; Necmeddin İbn Fehd, *İthâfû'l-verâ bi-ahbâri üm-mi'l-kurâ* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1404/1983, I, 305-306, 309; Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye* (nşr. Sâlih Ahmed eş-Şamî), Beyrut 1412/1991, I, 266; Şamî, *Sübûlû'l-hüdâ*, II, 572-576; Nûreddin el-Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 41, 50-51.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

SENETÜ'L-VÜFÛD

(سنة الوفود)

Hz. Peygamber'le görüşmek için
Medine'ye gelen heyetlerin
çokluğundan dolayı
hicretin 9. (630) yılına verilen isim.

Araplar İslâmiyet'ten önce yılların tayin ve tesbitinde bazı meşhur olayları tarih başlangıcı saymışlardır. Nitekim Habeş ordusunun Kâbe'yi yıkmak için Mekke üzerine yürüdüğü yıla "âmü'l-fil" adını vermişlerdir. Bu uygulama, Hz. Ömer zamanında hicretin tarih başlangıcı olarak benimsenmesine kadar sürmüştü, bu dönemde hicretten sonraki yıllar bazı özel isimlerle anılmıştır. Meselâ hicretin 1. yılına "senetü'l-hicre", 2. yılına savaşa izin verildiği için "senetü'l-emr", 5. yılına Hendek Gazvesi'nin Kur'an'da yer aldığı sûrenin adıyla "senetü'l-Ahzâb", 8. yılına Mekke'nin fethine işaret etmek üzere "senetü'l-feth" ve 9. yılına "senetü'l-vüfûd" adı verilmiştir.

8 (630) yılında Mekke'nin fethiyle Havâzin ve Sakif kabilelerine karşı kazanılan Huneyn Gazvesi'nden sonra Arap yarımadasındaki kabilelerde İslâmiyet'e girme temayülü ortaya çıktı. Bu kabileler eskiden beri Kâbe'nin komşusu, koruyucusu ve bakıcısı olan, Hz. İsmâil'in soyundan gelen ve Fil Vak'ası'ndan kurtulan Kureyş kabilesine büyük itibar gösteriyor, onlarla Hz. Muhammed arasındaki mücadelelerin sonucunu gözlüyordu. Mekke'nin fethiyle Kâbe'nin ve şehrin idaresi müslümanların eline geçti, Kureyşliler müslüman oldu, Hz. Peygamber'in dinî ve siyasî otoritesi güçlü bir şekilde kendisini gösterdi. Bu otorite Mekke fethinin ardından kazanılan Huneyn zaferiyle daha da kuvvetlendi. Ertesi yıl Resûl-i Ekrem'in büyük bir orduyla Bizans'a karşı Tebuk Seferi'ne çıkabilecek güce ulaşması ve aynı yıl Tâif'te yaşayan Sakif kabilesinin müslüman olması Araplar'ın bu yöndeki temayüllerini arttırdı. Bu gelişmeler üzerine Arap yarımadasının çeşitli yerlerinde yaşayan kabileler, Hz. Peygamber'i tanımak ve yeni dinî öğrenmek için Medine'ye heyet veya elçi göndermeye başladılar. Mekke'nin fethi ve Huneyn Gazvesi'nin ardından Medine'ye dönen Resûlullah'ı ziyarette gelen bu heyetlerin çokluğuna Kur'an-ı Kerim'in Nasr sûresinde işaret edilmektedir: "Allah'ın yardımı ve fethi geldiğinde ve insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde rabbine hamdederek tesbihte bulun ve O'ndan bağışlanma dile. Çünkü O tövbeleri çok kabul edendir" (en-Nasr 110/1-3). Kabile he-